

Διεθνής
Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση

Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής

Τεύχος 61
Νοέμβριος 2020

Έκδοση: Παντελής Γεωργογιάννης
ISSN: 2407-9669
Πάτρα

Αφιερωματικό τεύχος
στο

Πρώτο Πανεπιστήμιο
της Ευρώπης και του κόσμου

Διεθνής
Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση
με κριτές

**Θεωρία και Έρευνα
στις
Επιστήμες της Αγωγής**

*Αφιερωματικό τεύχος
στο Πρώτο Πανεπιστήμιο
της Ευρώπης και του κόσμου*

Τεύχος 61

Πάτρα, Νοέμβριος 2020

Title: Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής

ISSN: 2407-9669

σ.σ. 21, σχήμα 17,5 X 25 εκ.

Εκδότης:

Παντελής Γεωργογιάννης
Αντ. Οικονόμου 8, 26504 - Αγ. Βασίλειος, Πάτρα Αχαΐας
Tel/Fax: 2610993855, 2613019948
website: <http://periodiko.inpatra.gr>
email: periodiko@inpatra.gr

Γραμματεία:

Καρβέλη Ευγενία, Πτυχιούχος Τμήματος Φιλολογίας Πανεπιστημίου Πατρών
Θεοδωρακοπούλου Σταυρούλα, Πτυχιούχος Παιδαγωγικού Τμήματος
Πανεπιστημίου Πατρών

Copyright ©:

Παντελής Γεωργογιάννης
Απαγορεύεται η μερική ή ολική αναδημοσίευση του έργου αυτού, καθώς και η αναπαραγωγή του με οποιοδήποτε άλλο μέσο, χωρίς σχετική άδεια του κατόχου του Copyright.

Πολιτική δημοσίευσης άρθρων:

Η Διεθνής Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση **«Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής»** δημοσιεύει άρθρα τα οποία έχουν υποστεί διαδικασία τυφλής κρίσης. Ωστόσο, οι απόψεις που εκφράζονται σε κάθε άρθρο απηχούν εκείνες των συγγραφέων και δεν είναι απαραίτητως αποδεκτές από την Συντακτική Επιτροπή.

Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής

Περιοδική έκδοση

Για την επιλογή της ύλης εφαρμόζεται το σύστημα των κριτών

Διευθυντής έκδοσης

Γεωργιογιάννης Παντελής, *τ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών*

Συντακτική Επιτροπή

Baros Wassilios, *Professor für Bildungsforschung, Universität Salzburg*

Μήτσης Ναπολέων, *Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας*

Φυριπιής Εμμανουήλ, *Ομότιμος Καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών*

Επιστημονική Επιτροπή

Καθηγητές

Αναστασιάδου Σοφία, *Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας*

Αρχάκης Αργύρης, *Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών*

Βεργίδης Δημήτριος, *Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών*

Γαλανάκη Ευαγγελία, *Καθηγήτρια Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών*

Καψάλης Γεώργιος, *Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Kolioussi Lambrini, *Profesora, Universidad Nacional Autónoma de México*

Κουρκουτάς Ηλίας, *Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης*

Κροντήρη Τίνα, *Καθηγήτρια Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών*

Μαλαφάντης Κωνσταντίνος, *Καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών*

Πανταζής Σπύρος, *Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Παζιώνη-Καλλή Κατερίνα, *Καθηγήτρια Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου*

Πλακίτση Κατερίνα, *Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Ρεράκης Ηρακλής, *Καθηγητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*

Σαραφίδου Γιασεμή-Όλγα, *Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Θεσσαλίας*

Σκούρτου Ελένη, *Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αιγαίου*

Villar Lecumberri Alicia, *Profesora honoraria, Universidad Autónoma de Madrid*

Αναπληρωτές καθηγητές

Ασημάκη-Δημακοπούλου Άννη, *Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών*

Βαμβακούση Ξανθή (Ξένια), *Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Γουργιώτου Ευθυμία, *Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Κρήτης*

Θάνος Θεόδωρος, *Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Καλεράντε Ευαγγελία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Κεδράκα Κατερίνα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Μάγος Κωνσταντίνος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Μαυρίλας Δημοσθένης, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

Μπάκας Θωμάς, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Ξυδόπουλος Γιώργος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

Φραγκούλης Ιωσήφ, Αναπληρωτής Καθηγητής ΑΣΠΑΙΤΕ

Χατζηπαναγιωτίδη Άννα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Frederick Κύπρου

Επίκουροι Καθηγητές

Αρβανίτη Ευγενία, Επίκουρη Καθηγήτρια ΤΕΕΑΠΗ Πανεπιστήμιο Πατρών

Κασωτάκη-Γατοπούλου Αργυρώ, Δρ., Επίκουρη Καθηγήτρια, Hankuk University of Foreign Studies της Ν. Κορέας

Κιαπίδου Ειρήνη-Σοφία, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών

Λαζαρίδου Αγγελική, Επίκουρη Καθηγήτρια, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Νιφτανίδου Θεοχαρούλα, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών

Σαββάκης Μάνος, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου

Στεργίου Αίδη, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Τουρτούρας Χρήστος, Επίκουρος Καθηγητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Φωτεινός Δημήτριος, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Λέκτορες

Τσεσμελή Στυλιανή, Λέκτορας Πανεπιστημίου Πατρών

Διδάκτορες

Ακριτίδου Δήμητρα, Δρ. Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών

Αρμάος Ρέμος, Σύμβουλος Καθηγητής ΕΑΠ, Εκπαίδευση Ενηλίκων

Βαρσαμίδου Αθηνά, Δρ. Πανεπιστημίου Κρήτης

Κατσιμάρδος Βασίλης, Δρ. Παιδαγωγικής, Σχολικός Σύμβουλος Δημοτικής Εκπαίδευσης 46ης Περιφέρειας Αθήνας

Μανιάτης Παναγιώτης, Δρ. Πανεπιστημίου Αθηνών Εξωτ. Συνεργάτης, Π.Δ. 407

Μουσένα Ελένη, Δρ Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Πατρών

Μπρίνια Βασιλική, Δρ στις Επιστήμες της Αγωγής και της Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Νεράντζης Δαμιανός, Δρ. Ιονίου Πανεπιστημίου στη Μεταφρασεολογία και Διδακτική Ξένων Γλωσσών

Πλιόγκου Βασιλική, Δρ. στις Επιστήμες της Αγωγής-Ειδική Επιστήμονας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σαχανά Ιφιγένεια, Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Σταυρόπουλος Αναστάσιος, Δρ. Τμήματος Μέσων Επικοινωνίας και Πολιτισμού της Σχολής Διεθνών Σπουδών Επικοινωνίας και Πολιτισμού Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τσιαβού Ευαγγελία, Διδάκτωρ Πανεπιστήμιο Potsdam Γερμανίας

Τσιμπουκλή Άννα, ΣΕΠ ΕΑΠ, Υπεύθυνη Τομέα Εκπαίδευσης ΚΕΘΕΑ

Χαμπηλομάτη Παρασκευή, Δρ. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Φιλολόγος, Διευθύντρια 2ου Λυκείου Άρτας

Περιεχόμενα

Εισαγωγικά για το πρώτο πανεπιστήμιο της Ευρώπης και του κόσμου 7

Γεωργιάννης Παντελής

Το πρώτο Πανεπιστήμιο στον κόσμο στην Αθήνα του 2ου μ.Χ. αιώνα. Εκπαιδευτική και διοικητική δομή και λειτουργία του Αθηναϊκού Πανεπιστημίου (176 μ.Χ. έως 529 μ.Χ.) 11

Φοριππής Εμμανουήλ

Εισαγωγικά για το πρώτο πανεπιστήμιο της Ευρώπης και του κόσμου

Άκουγα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον ομολογουμένως από συναδέλφους, τις διηγήσεις τους για το Πανεπιστήμιο της Μπολόνιας, το πρώτο Πανεπιστήμιο της Ευρώπης, όπως έλεγαν, και το οποίο είχαν επισκεφτεί. Γι' αυτό το λόγο θεωρούσα από την πλευρά μου ένα εγκυκλοπαιδικό έλλειμμα και έναν ανεκπλήρωτο ταξιδιωτικό προορισμό τη Μπολόνια και θα ήθελα να την εξερευνήσω από κοντά. Είναι δεδομένο ότι κάθε πανεπιστημιακός θα ήθελε να επισκεφτεί ένα πανεπιστημιακό ίδρυμα, στο οποίο για πρώτη φορά στην ιστορία της Ευρώπης αλλά και της ανθρωπότητας άναψαν τα φώτα της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Ο λόγος αυτός είναι πολύ δελεαστικός για τον καθένα, αλλά πρωτίστως για τους πανεπιστημιακούς και για τους φοιτητές όλου του κόσμου, οι οποίοι κατά εκατομμύρια συρρέουν κάθε χρόνο εκεί για να αποτίσουν φόρο τιμής. Είναι πράγματι πολύ ενδιαφέρον να επισκέπτεται κανείς έναν χώρο στον οποίο συναντώνται για πρώτη φορά στην ιστορία οι επαΐοντες και οι φιλόσοφοι με τους ενδιαφερόμενους να γνωρίσουν και να μάθουν τις αρχές και τις αξίες του ανθρωπισμού και της δημοκρατίας και έτσι μαζί να συμβάλλουν στο να κάνουν τη ζωή τους αλλά και τη ζωή των ανθρώπων καλύτερη.

Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι οι Ιταλοί ανήγαγαν το μεσαιωνικό

Πανεπιστήμιο της Μπολόνιας στο πρώτο πανεπιστήμιο της Ευρώπης καθιστώντας το πόλο έλξης και σημείο αναφοράς για τους πανεπιστημιακούς, τους φοιτητές και πολλούς απλούς ανθρώπους της Ευρώπης και του κόσμου.

Η άποψη αυτή κατέρρευσε, όμως, όταν ο Ομότιμος Καθηγητής Πολιτικής Ιστορίας της Ευρωπαϊκής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Φυριπής Εμμανουήλ, παρουσίασε την έρευνά του σε ένα από τα συνέδρια του Πανεπιστημίου Πατρών με θέμα: *«Το πρώτο Πανεπιστήμιο στον κόσμο στην Αθήνα του 2^{ου} μ.Χ. αιώνα. Εκπαιδευτική και διοικητική δομή και λειτουργία του Αθηναϊκού Πανεπιστημίου (176 μ.Χ. έως 529 μ.Χ.)»*. Στην ανακοίνωση αυτή καταρρίπτεται η άποψη ότι το Πανεπιστήμιο της Μπολόνιας είναι το πρώτο Πανεπιστήμιο της Ευρώπης και αναδεικνύεται το πανεπιστήμιο των Αθηνών, το οποίο ιδρύθηκε το 176 μ.Χ., ως το πρώτο πανεπιστήμιο της Ελλάδας, της Ευρώπης και ολόκληρης της ανθρωπότητας.

Παρότι η ιδέα για την ύπαρξη του πρώτου πανεπιστημίου της Ευρώπης κατέρρευσε με την ανακοίνωση αυτή, στην πραγματικότητα το πανεπιστήμιο της Μπολόνιας παραμένει και θα λειτουργεί, όπως πάντα, ως το πρώτο πανεπιστήμιο της Ευρώπης. Ελάχιστοι ίσως γνωρίζουν ότι στην Αθήνα λειτούργησε το πρώτο ελληνικό πανεπιστήμιο της Ελλάδας, της Ευρώπης και της ανθρωπότητας ολόκληρης. Οι σύγχρονοι Έλληνες, οι μαθητές των σχολείων, οι φοιτητές και οι πανεπιστημιακοί της χώρας, πολύ περισσότερο οι απλοί πολίτες δεν γνωρίζουν την ύπαρξή του, πόσο μάλλον η παγκόσμια κοινή γνώμη. Δεν γνωρίζουν πότε ιδρύθηκε, πως λειτούργησε, πόσα χρόνια λειτούργησε, ποιοι ήταν οι σημαντικότεροι καθηγητές του, ποιες ήταν οι σημαντικότερες σχολές του, από που πληρώνονταν οι καθηγητές του κ.ά.

Όμως η Ιστορία του ελληνισμού δεν γράφηκε όλη ακόμα. Η ανακάλυψη του μηχανισμού των Αντικυθήρων έγινε αφορμή για να ξαναγραφεί η ελληνική αλλά και η παγκόσμια ιστορία όσον αφορά την ανάπτυξη της τεχνολογίας στην αρχαία Ελλάδα. Τα υπάρχοντα κείμενα του ελληνισμού θα χρειαστούν πάνω από δύο αιώνες για να διαβαστούν χωρίς να γνωρίζουμε τι θα προκύψει για τον ελληνισμό τα επόμενα 200 χρόνια. Για παράδειγμα, κανείς δεν γνωρίζει τι έγινε με τα κείμενα της Πομπηίας, πότε θα διαβαστούν και που βρίσκονται. Όσοι θεωρούν πως ο ελληνισμός τέλειωσε είναι μακριά νυχτωμένοι και ο εξελληνισμός της ανθρωπότητας όχι μόνο δεν έχει ολοκληρωθεί αλλά είναι σίγουρο πως θα περάσουν πολλές χιλιετίες ακόμα για να ολοκληρωθεί, αν κάποτε ολοκληρωθεί. Φυσικά ο εξελληνισμός για τους ίδιους τους Έλληνες και για την ανθρωπότητα χρειάζεται όχι για κάποιον άλλον λόγο, αλλά γιατί εξελληνισμός σημαίνει πολιτισμός και οφείλουμε να αναδεικνύουμε τις αξίες, οι οποίες δημιουργήθηκαν, επινοήθηκαν, ανακαλύφθηκαν και με τις οποίες γαλουχήθηκε η ανθρωπότητα από το διαχρονικό ελληνισμό.

Η ιστορία της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης σε μεγάλα τμήματά της μετά την παρουσίαση του πρώτου ελληνικού ευρωπαϊκού και παγκόσμιου

πανεπιστημίου της Αθήνας θα χρειαστεί επίσης να ξαναγραφεί, όταν το πρώτο πανεπιστήμιο της Αθήνας αναδειχθεί και θα συρρέουν τα πλήθη των πανεπιστημιακών, φοιτητών αλλά και άλλων απλών πολιτών από όλα τα μήκη και πλάτη της υδρογείου για να το επισκεφθούν και δεν θα έχουν καμία αμφιβολία για την ύπαρξή του.

Η συγκεκριμένη έρευνα του καθηγητή κ. Φυριππή πρέπει να μας κινητοποιήσει να αναδείξουμε σημαντικά αξιακά στοιχεία του πολιτισμού μας. Όπως δε γνωρίζαμε για το πρώτο πανεπιστήμιο, υπάρχουν πολλά ακόμα στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού, τα οποία αγνοούμε ή παραμελούμε, αλλά με κάθε τρόπο οφείλουμε να αναζητήσουμε και να αναδείξουμε στις πραγματικές τους διαστάσεις προς όφελος του ελληνισμού και της ανθρωπότητας. Γιατί είναι προς όφελος της ανθρωπότητας και του ελληνισμού οι πανεπιστημιακοί και οι φοιτητές να γνωρίζουν πως το πρώτο πανεπιστήμιο είναι το πανεπιστήμιο της Αθήνας, το οποίο λειτούργησε από το 176 μ.Χ. μέχρι το 529 μ.Χ. Επομένως, αν προχωρήσουμε το συλλογισμό μας και με την ευκαιρία του εορτασμού των 200 ετών από την απελευθέρωσή μας, θα πρέπει να μην περιοριστούμε σε αυτό το χρονικό πλαίσιο αλλά να αναζητήσουμε τα βασικά στοιχεία του διαχρονικού ελληνικού πολιτισμού, και με βάση αυτά να οικοδομήσουμε το όραμα για τους επόμενους αιώνες ξεκινώντας από την ανάδειξη του πρώτου πανεπιστημίου της Αθήνας, όπως μας το παρουσίασε και προτείνει στη συνέχεια να το αναδείξουμε στην παγκοσμιότητα ο Ομότιμος Καθηγητής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Φυριππής Εμμανουήλ.

«Με αρωγούς και συμπαραστάτες πολιτικούς, πολιτισμικούς και κοινωνικούς φορείς πιστεύω, ότι ήρθε η ώρα μια ιστορία ενός θεσμού που λειτούργησε για 353 χρόνια στην πόλη μας και συνεισέφερε τα μέγιστα στην πνευματική, πολιτισμική και οικονομική ανάπτυξη όχι μόνο των Αθηναίων αλλά και της ευρύτερης πέραν των Αθηνών κοινωνίας, να αναδειχθεί και επιστημονικά έτι περαιτέρω. Όχι μόνο για την αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας αλλά κυρίως για να προστεθεί ένα ακόμη κεφάλαιο, κατά τη γνώμη μου ιδιαίτερα σημαντικό, στην πολυσέλιδη πολιτισμική ιστορία του τόπου μας και στην προσφορά της στην παγκόσμια κοινωνία. Ένα κεφάλαιο που είναι βέβαιο ότι αποτέλεσε και αποτελεί το πρότυπο οργανωτικής, λειτουργικής και εκπαιδευτικής δομής της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης ανά τον κόσμο».

Παντελής Γεωργογιάννης
Καθηγητής Πανεπιστημίου

Φυριππής Εμμανουήλ

**Το πρώτο Πανεπιστήμιο στον κόσμο στην
Αθήνα του 2ου μ.Χ. αιώνα. Εκπαιδευτική
και διοικητική δομή και λειτουργία του
Αθηναϊκού Πανεπιστημίου
(176 μ.Χ. έως 529 μ.Χ.)**

Αθήνα, Ιανουάριος 2020

Περίληψη

Το πανεπιστήμιο της Μπολόνια, το οποίο αρχικά λειτούργησε τον 11^ο μ. Χ. αιώνα, θεωρείται από πολλούς ιστορικούς του χώρου της εκπαίδευσης ως το πρώτο πανεπιστήμιο στον κόσμο. Με την εργασία αυτή ανατρέπεται η ανωτέρα θεώρηση και επιστημονικά αποδεικνύεται ότι το πρώτο πανεπιστήμιο στην Ευρώπη και στον κόσμο είναι το Αθηναϊκό, το οποίο λειτούργησε στην Αθήνα από τον 2^ο μ. Χ. αιώνα. Η οργανωτική του δομή και οι εκπαιδευτικές και λειτουργικές του πρακτικές, όπως αυτές καταγράφηκαν στη μακρόχρονη λειτουργία του (353 έτη) αποτέλεσαν και αποτελούν πρότυπα δομής και λειτουργίας των ανά τον κόσμο πανεπιστημιακών ιδρυμάτων του 19^{ου}, του 20^{ου} και του 21^{ου} αιώνα.

Λέξεις-κλειδιά: Αθηναϊκό πανεπιστήμιο, πρώτο πανεπιστήμιο στον κόσμο, πανεπιστημιακή εκπαίδευση από τον 2^ο μ. Χ. αιώνα στην Αθήνα

Abstract

The University of Bologna, which originally operated in the 11th century AD, is considered as the first university in the world by many historians in the field of education. This work negates the above view and scientifically proves that the first university in Europe and in the world is the Athenian University, which operated in Athens from the 2nd century AD. Its organizational structure and its educational and operational practices, as they were recorded in its long-term operation (353 years), were and are models of structure and operation of the university institutions of the 19th, 20th and 21st century around the world.

Keywords: Athenian University, first university in the world, university in Athens from the 2nd century AD

1. Εισαγωγικά

Ο θεσμός του Πανεπιστημίου, όπως και όλοι οι θεσμοί έχουν μια ιστορική διαδρομή που περιλαμβάνει κατά την προσφιλή συνήθεια, ένα πλήθος από ιστορικά, άλλοτε πραγματικά και άλλοτε ερμηνευτικά πρότυπα. Για τον λεγόμενο δυτικό κόσμο, η πλέον διαδεδομένη άποψη είναι ότι ο θεσμός του Πανεπιστημίου εμφανίστηκε στην Μπολόνια του 11ου μ.Χ. αιώνα και ακολούθησε τις αλλαγές που έφερε η διαδικασία δημιουργίας των μεγάλων πόλεων και η συντεχνιακή οργάνωση. Αποτελεί μια μετεξέλιξη των σχολείων των Πόλεων¹ τα οποία παράλληλα με την θεολογική, εκκλησιαστική εκπαίδευση που ήταν οργανωμένη στις μοναστικές κοινότητες, λειτούργησαν προκειμένου να επιλυθούν οι άμεσες ‘κοσμικές’ ανάγκες της εξυπηρέτησης της νέας οικονομικής και κοινωνικής τάξης πραγμάτων. Η ανάπτυξη του εμπορίου και η εμφάνιση των αστών δημιούργησε και την ανάγκη εκπαίδευσης των γόνων τους, προκειμένου να εξυπηρετούνται οι καθημερινές τους ανάγκες. Η θέση της εκκλησίας απέναντι σε αυτού του τύπου την εκπαίδευση ήταν αρχικά αρνητική, αφού η εκπαίδευση αυτή προκαλούσε την αμφισβήτηση της πρωτοκαθεδρίας της.

Όπως προαναφέρθηκε, η αφετηρία στην ιστορική καταγωγή του πανεπιστημίου βρίσκεται για πολλούς ιστορικούς μελετητές στα τέλη του 11^{ου} αιώνα, όταν ιδρύθηκε (το 1082) στη Μπολόνια της Ιταλίας το πρώτο “Πανεπιστήμιο”. Τα πρώτα μεσαιωνικά Πανεπιστήμια είναι αυτά του Σαλέρνο, της Μπολόνια και του Παρισιού, «*εκ των οποίων τα δύο τελευταία παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την Ιστορία της Εκπαίδευσης, όχι μόνον σαν αρχέτυπα των ευρωπαϊκών Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων αλλά και ως τεκμήρια της διαλεκτικής σχέσης που συνδέει ανέκαθεν την εκπαίδευση με την κοινωνική δομή,*

1 Ράσης, Σ., (2004). Τα πανεπιστήμια χθες και σήμερα. Συμβολή στην ιστορία της εκπαίδευσης: Η αγγλοσαξονική εμπειρία, Αθήνα, εκδ. Παπαζήσης, σελ. 31-32

της οποίας αποτελεί ενεργό στοιχείο»². Όλα τα Πανεπιστήμια του 12^{ου} και 13ου αιώνα προέκυψαν από τη μετεξέλιξη των *societates* που στηρίζονταν σε ένα είδος συμβολαίου ανάμεσα στον δάσκαλο και τους φοιτητές, σε *universitas*. Στο τέλος του 12ου αιώνα και στις αρχές του 13ου αιώνα ο όρος *universitas* δηλώνει τις συντεχνίες δασκάλων ή φοιτητών, αλλά ήδη ο όρος από καιρό χρησιμοποιείται για όλες τις συντεχνίες της πόλης³. Στην Μπολόνια η συντεχνία είναι προϊόν της φοιτητικής πρωτοβουλίας, οι καθηγητές υποτάσσονται σε αυτήν γύρω στο 1193 και η αστική κοινότητα την αναγνωρίζει το 1250⁴. Όσο για το Πανεπιστήμιο του Παρισιού τούτο αποτελεί δημιούργημα της συντεχνίας των καθηγητών, οι οποίοι διέθεταν ισχυρή παράδοση στην τότε μεγαλούπολη.

Η εξάπλωση των πανεπιστημίων στον ευρωπαϊκό χώρο γίνεται ταχύτατα. Πλάι στην κοσμική και εκκλησιαστική εξουσία δημιουργείται και μια τάση για την πνευματική εξουσία, η οποία θα προκύψει από την ισχυροποίηση του πανεπιστημιακού θεσμού, οι απόφοιτοι του οποίου θα στελεχώσουν τη διοικητική και την εκκλησιαστική δομή. Έτσι οι σπουδές τη μεσαιωνική περίοδο είναι ουσιαστικά επαγγελματικές και τούτο εκφράζεται από τα αντικείμενα των σπουδών: επιστολογραφία για τα ιταλικά πανεπιστήμια, απαραίτητη σε όσους θα έκαναν καριέρα στην παπική, αυτοκρατορική ή βασιλική υπηρεσία. Πλήθος πτυχιούχων του Κάιμπριτζ και της Οξφόρδης με γνώσεις αστικού και κανονικού δικαίου εντάχθηκαν στην εκκλησιαστική διοίκηση.

Τα πρώτα Πανεπιστήμια, στην Ιταλία, τη Γαλλία και την Ισπανία, είχαν ένα κυρίως αντικείμενο σπουδών. Το Trivium (γραμματική, ρητορική, διαλεκτική) και το quatrivium (γεωμετρία, μαθηματικά, αστρονομία, μουσική). Οι φοιτητές πλήρωναν δίδακτρα, προσελάμβαναν τους καθηγητές, τους οποίους και πλήρωναν. Το μεγαλύτερο ποσοστό των φοιτητών ήσαν γόνοι εύπορων οικογενειών. Αρχικά, τα Πανεπιστήμια δεν ήταν στεγασμένα σε συγκεκριμένα οικήματα, ακολουθούσαν ένα ελεύθερο πρόγραμμα σπουδών, και συνήθως επικεντρώνονταν γύρω από το πρόσωπο κάποιου επιφανούς καθηγητή. Μέχρι τον 12^ο αι. η σχολή ακολουθούσε τον διδάσκοντα, ενώ από τον 13^ο αι. και μετά συμβαίνει το αντίστροφο. Η στέγαση σε συγκεκριμένο κτίριο αποτέλεσε την πολιτική επιλογή των πριγκίπων, τοπικών αρχόντων και ηγεμόνων οι οποίοι επιθυμούσαν μέσα από τον πανεπιστημιακό θεσμό που αναπτυσσόταν ταχύτατα και έφερνε πλούτο και κλέος στην πόλη, να εγκολπώσουν προς όφελός τους την

2 Ράσης, Σ., (2004). Τα πανεπιστήμια χθες και σήμερα. Συμβολή στην ιστορία της εκπαίδευσης: Η αγγλοσαξονική εμπειρία, Αθήνα, εκδ. Παπαζήσης, σελ. 39.

3 Μπενβενίστε, Ρ., (1987). Τα μεσαιωνικά Πανεπιστήμια, Κοινωνικές όψεις και πολιτικός ρόλος. Στο: Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου με τίτλο: Πανεπιστήμιο: Ιδεολογία και Παιδεία. Ιστορική διάσταση και Προοπτικές. Αθήνα 21-25 Σεπτεμβρίου 1987. τ. α'. Εκδόσεις: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς (19) Αθήνα 1989., σελ. 69.

4 Μπενβενίστε, Ρ., (1987). Τα μεσαιωνικά Πανεπιστήμια, Κοινωνικές όψεις και πολιτικός ρόλος. Στο: Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου με τίτλο: Πανεπιστήμιο: Ιδεολογία και Παιδεία. Ιστορική διάσταση και Προοπτικές. Αθήνα 21-25 Σεπτεμβρίου 1987. τ. α'. Εκδόσεις: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς (19) Αθήνα 1989., σελ. 70

νέα αυτή κοινότητα. Στην περίπτωση της Μπολόνια ο πλούτος που ακολούθησε τη συρροή σπουδαστών και τη φήμη της πόλης, οδήγησε στην απόφαση του δημάρχου να απαλλάξει τους φοιτητές από την εξεύρεση πόρων για τις αμοιβές του ακαδημαϊκού προσωπικού, αναλαμβάνοντας ο ίδιος αυτό το καθήκον. Ακολουθεί η παραχώρηση προνομίων, οι φοροαπαλλαγές κ.ά.

2. Οργάνωση και λειτουργία του πανεπιστημίου της Μπολόνια

Το Πανεπιστήμιο της Μπολόνια αρχικά είχε ένα τμήμα, αυτό των Νομικών Σπουδών για να καλύπτει ανάγκες της κοσμικής κοινωνίας που εξελισσόταν συνεχώς εντός των μεγάλων πόλεων. Η ένταξη του Ρωμαϊκού Δικαίου στο πρόγραμμα σπουδών, (αντικείμενο που δίδασκε ο επιφανής για την εποχή καθηγητής Ipergius, στην Μπολόνια την περίοδο 1116-1140), αποτέλεσε πόλο έλξης των νέων, αλλά και των ενηλίκων προκειμένου να εντυφώσουν στο γνωστικό αυτό αντικείμενο.

Αυτό το μεσαιωνικό Πανεπιστήμιο χαρακτηρίζεται από τους μελετητές του πανεπιστημιακού θεσμού, ως Πανεπιστήμιο των φοιτητών, αφού οι φοιτητικές ενώσεις (Τοσκανική, Λομβαρδική, Ρωμαϊκή και η πέραν των Άλπεων) συγκροτούν τις νέες μορφές οργάνωσης του νέου θεσμού, στον οποίο έμελλε να κληροδοτήσουν και το ιστορικό του όνομα Universitas⁵. Οι φοιτητικές ενώσεις ήταν τα κυρίαρχα όργανα. Εξέλεγαν από το σύνολο των φοιτητών, τον πρύτανη με άμεση ψηφοφορία. Οι αρμοδιότητες του πρύτανη-φοιτητή ήταν προσδιορισμένες σε καταστατικό το οποίο αφορούσε διδάσκοντες και διδασκόμενους. Ο πρύτανης-φοιτητής είχε αρμοδιότητες επίσης να συνεργάζεται με τον τοπικό δημοτικό άρχοντα σε θέματα που αφορούσαν στον έλεγχο των ιδιοκτητών των σπιτιών που έμεναν οι φοιτητές, καθώς και στο κύκλωμα αντιγραφής και κυκλοφορίας βιβλίων⁶. Οι φοιτητές επίσης στο καταστατικό τους όριζαν εκτός από τα μαθήματα τη διάρκεια του ακαδημαϊκού έτους και τις ώρες διδασκαλίας.

Οι καθηγητές ήταν απλώς εργαζόμενοι και δεν έπαιζαν ρόλο στην οργάνωση και λειτουργία του Πανεπιστημίου. Σέβονταν το καταστατικό των φοιτητών, ορκίζονταν υπακοή στον φοιτητή-πρύτανη ο οποίος ήταν υπεύθυνος για αυτούς. Εκλέγονταν ή έχαναν τη θέση τους από τις φοιτητικές ενώσεις, αφού αυτές ήταν οι εργοδότες τους. Ο μισθός τους αποτελούσε επίσης αποτέλεσμα συμφωνίας του καθηγητή με τον πρύτανη-φοιτητή, μέχρι τον 14ο αιώνα, όταν η πόλη πλέον πλήρωνε και διόριζε τους πανεπιστημιακούς δασκάλους. Τα μαθήματα και το περιεχόμενο των σπουδών, ορίζονταν επίσης από τους φοιτητές, οι οποίοι σε κάποιες περιπτώσεις παρέδιδαν και μαθήματα. «Στο καταστατικό

5 Ρήγος, Α., (2000). "Πανεπιστήμιο. Ιδεολογικός ρόλος και λόγος. Από τον Μεσαίωνα στη Νεωτερικότητα". Αθήνα, εκδ. Παπαζήσης, σελ. 49.

6 Ρήγος, Α., (2000). "Πανεπιστήμιο. Ιδεολογικός ρόλος και λόγος. Από τον Μεσαίωνα στη Νεωτερικότητα". Αθήνα, εκδ. Παπαζήσης, σελ. 52

περιγράφονται οι όροι που έπρεπε οι καθηγητές να ικανοποιούν: αν ο καθηγητής συνέχιζε το μάθημα πέραν της καθορισμένης ώρας οι φοιτητές είχαν δικαίωμα να εγκαταλείψουν το χώρο. Αν ο καθηγητής παρέλειπε ένα κεφάλαιο πλήρως «πρόστιμο»⁷. Στο καταστατικό επίσης περιγράφονταν και άλλες αρμοδιότητες των καθηγητών πέραν των διδακτικών τους καθηκόντων. Αν και για τους καθηγητές υπήρχαν ιδιαίτερα αυστηροί όροι δεν ίσχυε το ίδιο και για τους φοιτητές οι οποίοι συχνά επιδίδονταν σε τρυφηλή ζωή σκανδαλίζοντας τα ήθη των πόλεων.

Τα μεσαιωνικά Πανεπιστήμια αποκτώντας σταδιακά αίγλη και κυρίως διεκδικώντας τη θέση τους μέσα στο κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι της εποχής, εξελίχθηκαν διαφορετικά. Οι συγκρούσεις με το εκκλησιαστικό κατεστημένο που έβλεπε ως απειλή την πνευματική απελευθέρωση από τα στενά θεολογικά πρότυπα και την αμφισβήτηση της καθεστηκυίας εκκλησιαστικής ιδεολογίας, θα οδηγήσουν στην μετεξέλιξη του θεσμού. Μάλιστα στην περίπτωση του Παρισιού, οι διωγμοί καθηγητών και φοιτητών θα οδηγήσουν μια μεγάλη ομάδα καθηγητών του Πανεπιστημίου να μετακινηθεί προς την Αγγλία οπότε και ιδρύονται τα Πανεπιστήμια της Οξφόρδης και του Καίμπριτζ. Η γαλλική επανάσταση και οι ναπολεόντειοι πόλεμοι αλλά και η βιομηχανική επανάσταση στη συνέχεια, θα αλλάξουν εκ βάθρων τη δομή και τη λειτουργία των Πανεπιστημίων.

3. “Αθηναϊκό”, το πρώτο στην Ευρώπη αλλά και στον κόσμο Πανεπιστήμιο

Η αντίληψη ότι ο θεσμός του Πανεπιστημίου αποτελεί προϊόν της μεσαιωνικής αστικοποίησης θα μπορούσε να ερμηνευτεί και ως μια ακόμη ερευνητική προσέγγιση του ευρωπαϊκού χώρου για τις ιστορικές του καταβολές πέραν από την εκκλησιαστική ή πολιτική ιστορία. Ωστόσο τα πανεπιστήμια του 11^{ου}, του 12ου και 13ου μ.Χ. αιώνα φέρουν διαφορετικά χαρακτηριστικά από αυτό που σήμερα θεωρούμε και αποδεχόμαστε ως πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Τα πανεπιστημιακά ιδεατά πρότυπα του 19ου αιώνα με βασικότερα το γερμανικό-χουμπολιανό και το γαλλικό⁸, διαφέρουν σημαντικά από τα μεσαιωνικά πανεπιστήμια σε όλα τα επίπεδα: πολιτική και ιδεολογική ταυτότητα, δομή, οργάνωση και λειτουργία, προγράμματα σπουδών κ.ά.

Στη συνέχεια παραθέτουμε και μια άλλη όψη της ιστορίας του πανεπιστημιακού θεσμού που έρχεται να αμφισβητήσει την αντίληψη των μεσαιωνικών Πανεπιστημίων ως των πρώτων ιδρυμάτων Ανώτατης Εκπαίδευσης. Είναι αυτή που υποστηρίζει ότι το αρχαιότερο Πανεπιστήμιο ιδρύθηκε στην Αθήνα τον 2^ο μ.Χ. αιώνα, από τον ρωμαίο Αυτοκράτορα Μάρκο Αυρήλιο (161-

7 Ρήγος, Α., (2000). “Πανεπιστήμιο. Ιδεολογικός ρόλος και λόγος. Από τον Μεσαίωνα στη Νεωτερικότητα”. Αθήνα, εκδ. Παπαζήσης, σελ. 53

8 Περισσότερα για τα πανεπιστημιακά ιδεατά πρότυπα του 19^{ου} αιώνα βλ.: Ματθαίου, Δ., (2001). Το Πανεπιστήμιο στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας. Συγκριτική μελέτη της ιδεολογικής και θεσμικής μεταλλαγής του, Αθήνα σελ. 40-52.

180 μ.Χ.)⁹. Η αναφορά στο συγκεκριμένο αυτό ίδρυμα, οι απαρχές του οποίου εντοπίζονται από τον 5^ο π.Χ. αιώνα στις ανώτερες σχολές των Σοφιστών, στην Ακαδημία του Πλάτωνα, στο Λύκειο του Αριστοτέλη και στη Φιλοσοφική Σχολή του Επίκουρου, εστιάζεται κυρίως στον δημόσιο χαρακτήρα του, ενώ οι προαναφερθείσες μεσαιωνικές πανεπιστημιακές σχολές ήταν ιδιωτικές. Ο Μάρκος Αυρήλιος, ο τελευταίος ίσως εκπρόσωπος του αρχαίου κόσμου, έχοντας λάβει αξιόλογη παιδεία με δασκάλους τον ρήτορα Φρόντωνα (Fronto) και τον Έλληνα σοφιστή Ηρώδη τον Αττικό, φιλοδοξεί να κάνει την Αθήνα το πνευματικό κέντρο του ρωμαϊκού κόσμου.

Το Αθηναϊκό Πανεπιστήμιο την εποχή του Μάρκου Αυρηλίου διαθέτει 5 έδρες-θρόνους: τη Σοφιστική Σχολή με δύο θρόνους (τον ένα μισθοδοτούσε η πόλις των Αθηνών και λεγόταν πολιτικός και τον άλλο το αυτοκρατορικό ταμείο οπότε και ονομαζόταν βασιλείος θρόνος) και τέσσερις Σχολές Φιλοσοφίας. Στις Σχολές Φιλοσοφίας υπήχθησαν και οι λοιποί κλάδοι της μαθήσεως. Στη Σοφιστική Σχολή εκτός της ρητορικής εδιδάσκοντο η νομική και η πολιτική επιστήμη, η φιλολογία και η ιστορία, ενώ στις Φιλοσοφικές, εκτός από τη φιλοσοφία τα μαθηματικά, η γεωμετρία, και η αστρονομία. Η επιλογή των πρώτων καθηγητών ανατέθηκε από τον αυτοκράτορα στο δάσκαλό του Ηρώδη τον Αττικό, τον οποίο όρισε και Επιστάτη του ιδρύματος. Αργότερα ο ρόλος αυτός ανατέθηκε σε ειδική επιτροπή Αθηναίων πολιτών, με τον τελικό λόγο να διατηρεί η Ρωμαϊκή διοίκηση. Η θέση του καθηγητή, «Προεστώτος της νεότητος» ήταν περιζήτητη για πολλούς λόγους: υψηλές αποδοχές, κοινωνική αίγλη και κύρος, ατέλεια από δημοτικούς και δημόσιους φόρους, απαλλαγή από πολυδάπανες λειτουργίες, προοπτική για άλλα υψηλά δημόσια αξιώματα. Από τους καθηγητές που διδάξαν στο Αθηναϊκό Πανεπιστήμιο αναφέρουμε ενδεικτικά τα ονόματα: Λολλιανός ο Εφέσιος, Θεόδοτος ο Αθηναίος, Ιππόδρομος ο Λαρισαίος, Ηρακλείδης ο Λύκιος, Απολλώνιος ο Αθηναίος, Ιουλιανός ο Καππαδόκης, Πραιρέσιος ο Αρμένιος, Ιμέριος ο Βιθυνός, ο Λεόντιος, ο Πλούταρχος κ.ά.

Οι φοιτητές εισήγοντο στο Πανεπιστήμιο κατά το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας τους και οι σπουδές διαρκούσαν τέσσερα με πέντε χρόνια, ενίοτε και οχτώ. Η εκπαίδευση τους ήταν μακρά και επίπονη¹⁰ «με προφορικά και γραπτά προγυμνάσματα ενώ την τελευταία φάση της εκπαιδευσεως των αποτελούσε η επίδειξις της ρητορικής τους ικανότητας επί δικανικών ή παραινετικών υποθέσεων»¹¹. Στα χρόνια λειτουργίας του το Αθηναϊκό Πανεπιστήμιο απέκτησε τεράστια φήμη με αποτέλεσμα να συρρέουν εκατοντάδες φοιτητές από όλα τα μέρη της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, μεταμορφώνοντας την πόλη των Αθηνών σε

9 Οι αναφορές πηγάζουν από το άρθρο του Θεόδωρου Χ. Σαδικάκη (1996-1997). «Το αρχαιότερο στον κόσμο Πανεπιστήμιο» στην Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών τ. ΛΑ' σ. 35-50

10 Τα στοιχεία αφορούν την έδρα της Σοφιστικής

11 Σαδικάκης, Χ., (1996-1997). «Το αρχαιότερο στον κόσμο Πανεπιστήμιο». Στην Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών τ. ΛΑ', σελ. 39

μια ζώσα και ακμάζουσα οικονομικά πόλη.

Σύμφωνα με τον Διογένη τον Λαέρτιο (ιστοριογράφος της αρχαιότητας) κατά τον 3^ο μ.Χ. αιώνα φοιτούσαν στο Αθηναϊκό Πανεπιστήμιο περί τους 2000 φοιτητές.¹² Οι βαρβαρικές όμως επιδρομές, την εποχή του Αλέξανδρου Σεβήρου (235 μ.Χ.), οδήγησαν σε πολιτική και οικονομική κρίση τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, με αποτέλεσμα το ρωμαϊκό ταμείο να μην είναι σε θέση να καταβάλει τους μισθούς των καθηγητών. Για να συνεχίσει τη λειτουργία του το Αθηναϊκό Πανεπιστήμιο, οι σχολάρχες του Πανεπιστημίου «χρησιμοποίησαν την περιουσία και τα κληροδοτήματα των σχολών των, ως και τα δίδακτρα των φοιτητών»¹³. Επίσης η πόλις των Αθηνών και οι εύποροι πολίτες βοήθησαν σημαντικά στη συνέχιση της λειτουργίας του. Αργότερα την εποχή του Διοκλητιανού (284-305) συνεχίστηκε η κρατική επιχορήγηση από το αυτοκρατορικό ταμείο, αφού οι απόφοιτοι των Ανώτατων αυτών Σχολών στελέχωναν τον γραφειοκρατικό πλέον μηχανισμό διοίκησης της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Γύρω στο 4ο αιώνα, παράλληλα με τους έμμισθους καθηγητές εμφανίζονται και οι άμισθοι, οι οποίοι επικουρούν το έργο των καθηγητών και στις περισσότερες περιπτώσεις τους διαδέχονται.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον είχε επίσης η διαδικασία εκλογής του καθηγητή της Σοφιστικής, της έδρας που εξακολουθούσε να έχει τα πρωτεία. Συγκεντρώνονταν αρχικά οι έχοντες τα περισσότερα προσόντα και στη συνέχεια επιλεγόταν ο ικανότερος. Η τελική αυτή επιλογή γινόταν στο θέατρο του Διονύσου ενώπιον πολυπληθούς ακροατηρίου, όπου οι υποψήφιοι εκφώνουσαν επιδεικτικό λόγο. «Τόσο δε οξύς ήταν ο ανταγωνισμός των, ώστε οι υποψήφιοι επιχειρούσαν να επηρεάσουν τους εκλέκτορας και με παράνομα ακόμη μέσα (όπως με δωροδοκίες, πολυτελή γεύματα, ωραίες θεραιπαιίδες, κ.ά). Εξ' αιτίας ακριβώς του ανταγωνισμού δεν υπήρχε μεταξύ των καθηγητών συναδελφική αλληλεγγύη, αλλά απεναντίας τους χώριζε εμπάτης έχθρα. Η αντίθεση δε αυτή ήταν οξύτερη μεταξύ των σοφιστών παρά μεταξύ των φιλοσόφων και ωφείλετο όχι σε επιστημονικούς αλλά σε προσωπικούς καθαρά λόγους»¹⁴.

Σε ότι αφορά τους χώρους διδασκαλίας των μαθημάτων του Αθηναϊκού Πανεπιστημίου, σημειώνουμε ότι δεν υπάρχουν σαφείς πληροφορίες. Από στοιχεία που αντλήθηκαν από το βιβλίο του Α.Β. Γιαννικόπουλου φαίνεται ότι «οι σοφιστές της περιόδου δίδασκαν είτε σε δημόσια κτήρια, συνηθέστερα στις δημοτικές βιβλιοθήκες είτε σε ναούς και συχνότερα σε ιδιωτικές κατοικίες. Οι διδάσκαλοι της ρητορικής στην Αθήνα προτιμούσαν να παραδίδουν μαθήματα στο σπίτι σε δωμάτια κατάλληλα διαμορφωμένα σε αίθουσες διδασκαλίας, παρά

12 Σαρκάκης, Χ., (1996-1997). «Το αρχαιότερο στον κόσμο Πανεπιστήμιο». Στην Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών τ. ΑΑ', σελ. 42 υποσ. 35

13 Σαρκάκης, Χ., (1996-1997). «Το αρχαιότερο στον κόσμο Πανεπιστήμιο». Στην Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών τ. ΑΑ', σελ. 40

14 Σαρκάκης, Χ., (1996-1997). «Το αρχαιότερο στον κόσμο Πανεπιστήμιο». Στην Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών τ. ΑΑ', σελ. 41

να μετακινούνται καθημερινά μακριά από τις κατοικίες τους και να διατρέχουν κίνδυνο να γίνουν αντικείμενο επιθετικών ενεργειών¹⁵».

Ως προς τους φοιτητές, αυτοί οργανώνονταν σε συλλόγους που ονομάζονταν «χοροί», με βάση την καταγωγή τους. Έπαιρναν μέρος στην εκλογή των καθηγητών, και ακολουθούσαν έναν καθηγητή, συνήθως συμπατριώτη τους. Οι αντιθέσεις των καθηγητών μεταφέρονταν και στους φοιτητές. Ξεσπούσαν συχνά ταραχές μεταξύ των φοιτητικών ομάδων, με ξυλοδαρμούς ή επιθέσεις κατά αφρούρητων κατοικιών και αγροκτημάτων¹⁶. Τα επεισόδια αυτά διατάρασσαν και την εύρυθμη λειτουργία του Πανεπιστημίου και της πόλης, ωστόσο γίνονταν ανεκτά από τους πολίτες εξαιτίας της οικονομικής ευημερίας που προσέφεραν στην Αθήνα, οι γόννοι κυρίως των πλουσίων οικογενειών. Οι νέοι φοιτητές που έρχονταν να φοιτήσουν συνήθως συνοδεύονταν από κάποιον συγγενή τους, «διότι οι παλαιοί φοιτητές προκειμένου να εξασφαλίσουν ακροατήριο για τους καθηγητές των, αλλά και για να στρατολογήσουν νέα μέλη για τους συλλόγους των, κατελάμβαναν τις εισόδους της πόλεως και με την πειθώ ή τη βία υποχρέωναν τους νεήλυδες να γίνουν μέλη του συλλόγου τους»¹⁷. Με πολύ περιγραφικό τρόπο αναφέρεται στο ίδιο θέμα και ο Α. Γιαννικόπουλος: «Το Φθινόπωρο πριν αρχίσουν τα μαθήματα, όλα τα λιμάνια και οι δρόμοι της Αττικής που οδηγούσαν στην Αθήνα, εποπτεύονταν από μέλη διαφόρων ομάδων. Οι νέοι που έφθαναν από την Ελληνόφωνη Ανατολή στο «κλεινό άστυ» για σπουδές, γίνονταν δεκτοί με φιλοφρονήσεις από τους εκπροσώπους των διαφόρων χορών. Όπως γίνεται σήμερα στα λιμάνια, τα αεροδρόμια και τους σιδηροδρομικούς σταθμούς με εκπροσώπους ξενοδοχείων, η κάθε ομάδα πλησίαζε διακριτικά τον υποψήφιο φοιτητή και έπλεκε το εγκώμιο του σοφιστή της και προσπαθούσε με την πειθώ να τον κερδίσει. Αλλά όταν τα ήπια μέσα δεν απέδιδαν, η βία έμπαινε σε ενέργεια. Ο ατυχής νέος υφαρπαζόταν στην κυριολεξία και «εκών άκων» ακολουθούσε τους απαγωγείς του. Ήταν πολύ φυσικό οι συμπλοκές μεταξύ των διαφόρων χορών κατά τη στιγμή του πειθαναγκασμού και της απαγωγής του θύματος να είναι συχνά αιματόβρεχτες. Στη συνέχεια, ο αιχμαλωτισθείς νέος μεταφερόταν στο σπίτι ενός φοιτητή, απ' όπου άρχιζε η συγκεκριμένη διαδικασία της δοκιμασίας, με συμμετοχή διαφόρων φοιτητών.

Καταρχήν, ο νέος υποβαλλόταν σε εξουθενωτικό και ταπεινωτικό καψόνι με πειράγματα σπρωξίματα και άγριες φωνές. Έπειτα, υποχρεωνόταν να διασχίσει τους δρόμους της πόλης και την αγορά μέσα σε μια μικρή πομπή αλαλαζόντων και φωνασκούντων φοιτητών και τέλος οδηγείτο στα δημόσια λουτρά. Εκεί, η πομπή σχιζόταν στα δύο. Πολλοί φοιτητές έσπρωχναν τον δοκιμαζόμενο σπουδαστή να

15 Γιαννικόπουλος, Α.Β., (1983). «Η εκπαίδευση κατά τον 4ο αιώνα και κατά την αρχαιότητα», Αθήνα, σελ. 102

16 Σαδικάκης, Χ., (1996-1997). «Το αρχαιότερο στον κόσμο Πανεπιστήμιο». Στην Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών τ. ΛΑ', σελ. 52

17 Σαδικάκης, Χ., (1996-1997). «Το αρχαιότερο στον κόσμο Πανεπιστήμιο». Στην Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών τ. ΛΑ', σελ. 42

εισέλθει, ενώ οι υπόλοιποι τον εμπόδιζαν με υστερικές κραυγές να μπει. Όταν οι φωνές από την κόπωση και τη βραχνάδα καταλάγιαζαν και οι «δήμιοι» ένιωθαν τις δυνάμεις τους άτονες, επέτρεπαν στο θύμα να εισέλθει στο βάλανειο, χωρίς φυσικά να παύουν ούτε στιγμή να ανοιγοκλείνουν με πάταγο την πόρτα και να τρομοκρατούν το νέο με ασυνήθιστη βίαιη συμπεριφορά τους. Τέλος, ο πολλά παθών έπαιρνε με σχετική ηρεμία το μπάνιο του, το βάπτισμα δηλ. του νέου φοιτητή, φορούσε το φοιτητικό χιτώνα και η δοκιμασία του τελείωνε. Από εκείνη τη στιγμή, ο διαπομπευμένος αποκτούσε το προνόμιο να λογίζεται ως μέλος του φοιτητόκοσμου της πιο φημισμένης πόλης του αρχαίου κόσμου, της Αθήνας.¹⁸»

Σε ό,τι αφορούσε τη φοίτηση γυναικών, αποτελούσε κι αυτή επίσης έναν νεωτερισμό του Αθηναϊκού Πανεπιστημίου. Οι φοιτήτριες ήσαν στην πλειοψηφία τους κόρες καθηγητών. Μεταξύ αυτών αναφέρεται η Αθηναΐς- Ευδοκία, κόρη του καθηγητή Λεοντίου, η οποία μετά το γάμο της με τον βυζαντινό αυτοκράτορα Θεοδόσιο Β΄ τον μικρό (425 μ.Χ) αναδιοργάνωσε το ανώτατο εκπαιδευτήριο της Κωνσταντινούπολης στα πρότυπα του Αθηναϊκού Πανεπιστημίου, το οποίο μετονομάστηκε έκτοτε *Πανδιδακτήριο*. Η ίδια εισήγαγε τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας και της Ρητορικής¹⁹. Άλλες γνωστές φοιτήτριες της εποχής ήταν η Ασκληπιογένεια, κόρη του καθηγητή Πλούταρχου, αλλά και η Υπατία, η κόρη του καθηγητή Θέωνος από την Αλεξάνδρεια.

Το Ανώτατο αυτό ίδρυμα, έπαψε να λειτουργεί το 529 μ.Χ. με εντολή του Ιουστινιανού. Η περιουσία δε του ιδρύματος δεσμεύτηκε υπέρ του αυτοκρατορικού θρόνου και η πόλις των Αθηνών έκτοτε εξαιτίας κυρίως του γεγονότος αυτού υποβιβάστηκε σε μια απλή επαρχιακή πόλη.

4. Κριτική θεώρηση - Συμπεράσματα

Κάνοντας μια κριτική αποτίμηση όσων προαναφέρθηκαν, μπορούμε πλέον με βεβαιότητα να υποστηρίξουμε πως τα πανεπιστημιακά λειτουργικά πρότυπα ανά τον κόσμο του 19^{ου}, του 20^{ου} και του 21^{ου} αιώνα εφάρμοσαν και εφαρμόζουν σήμερα πανεπιστημιακές, οργανωτικές, λειτουργικές και εκπαιδευτικές πρακτικές που αφετηρία τους έχουν το Αθηναϊκό Πανεπιστήμιο του 2^{ου} μ.Χ. αιώνα.

Αναλυτικότερα:

- Η χρηματοδότηση του Αθηναϊκού Πανεπιστημίου από το δημόσιο ταμείο της πόλης
- Η λειτουργία στο Πανεπιστήμιο Σχολών και Εδρών
- Ο ορισμός αρχικά Επιστάτη (Διοικητή) του Πανεπιστημίου και στη συνέχεια Επιστασίας από ειδική επιτροπή Αθηναίων πολιτών

18 Γιαννικόπουλος, Α.Β., (1983). «Η εκπαίδευση κατά τον 4ο αιώνα και κατά την αρχαιότητα», Αθήνα, σελ. 96-97

19 Σαρκάκης, Χ., (1996-1997). «Το αρχαιότερο στον κόσμο Πανεπιστήμιο». Στην Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών τ. ΛΑ΄, σελ. 42-43

- Ο ορισμός Σχολαρχών για τη διοίκηση των Σχολών
- Η δημόσια εκλογή καθηγητών από εκλεκτορικό σώμα στο οποίο συμμετείχαν και φοιτητές
- Η μισθοδοσία των καθηγητών του από το δημόσιο ταμείο
- Η θέσπιση τίτλου άμισθου καθηγητή για την επικούρηση του έργου των καθηγητών
- Η παροχή στους καθηγητές αξιωμάτων και προνομίων ως αναγνώριση της επιστημοσύνης και της προσφοράς τους τόσο στη νεολαία όσο και στην κοινωνία της εποχής
- Η καθιέρωση 4ετών και 5ετών σπουδών για τους φοιτητές
- Η εγγραφή και γυναικών ως φοιτητριών
- Η διενέργεια προφορικών και γραπτών εξετάσεων για τους φοιτητές
- Η διενέργεια τελικών- πτυχιακών εξετάσεων
- Η οργάνωση των φοιτητών σε συλλόγους με ενεργητικό ρόλο στα πανεπιστημιακά και ευρύτερα κοινωνικά δρώμενα της περιόδου
- Ο «προσηλυτισμός» των φοιτητών για την ένταξή τους στους φοιτητικούς συλλόγους
- Το «βάπτισμα» των φοιτητών για την εισδοχή τους στο φοιτητικό σώμα
- Η πληρωμή διδασκτρων από τους φοιτητές
- Η αποδοχή δωρεών και κληροδοτημάτων υπέρ των Σχολών του Πανεπιστημίου,

αποτελούν αποδεδειγμένα τις βασικές οργανωτικές, λειτουργικές και εκπαιδευτικές πρακτικές του πρώτου στην Αθήνα και στον κόσμο ολόκληρο Ανώτατου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος.

Καταληκτικά εμείς οι ιστορικοί της εκπαίδευσης και όχι μόνο, οφείλουμε να αναδειξουμε στη θέση που του αξίζει το Ανώτατο αυτό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα και να καταρρίψουμε την αντίληψη της μεσαιωνικής καταγωγής της Ανώτατης Εκπαίδευσης που ίσως και τεχνηέντως έχει παραχθεί και συνεχίζει από πολλούς να αναπαράγεται.

Με αρωγούς και συμπαραστάτες πολιτικούς, πολιτισμικούς και κοινωνικούς φορείς πιστεύω, ότι ήρθε η ώρα μια ιστορία ενός θεσμού που λειτούργησε για 353 χρόνια στην πόλη μας και συνεισέφερε τα μέγιστα στην πνευματική, πολιτισμική και οικονομική ανάπτυξη όχι μόνο των Αθηναίων αλλά και της ευρύτερης πέραν των Αθηνών κοινωνίας, να αναδειχθεί και επιστημονικά έτι περαιτέρω. Όχι μόνο για την αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας αλλά κυρίως για να προστεθεί ένα ακόμη κεφάλαιο, κατά τη γνώμη μου ιδιαίτερα σημαντικό, στην πολυσέλιδη πολιτισμική ιστορία του τόπου μας και στην προσφορά της στην παγκόσμια κοινωνία. Ένα κεφάλαιο που είναι βέβαιο ότι αποτέλεσε και αποτελεί το πρότυπο οργανωτικής, λειτουργικής και εκπαιδευτικής δομής της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης ανά τον κόσμο.

Βιβλιογραφία

- Γιαννικόπουλος, Α.Β., (1983). «Η εκπαίδευση κατά τον 4ο αιώνα και κατά την αρχαιότητα», Αθήνα
- Ματθαίου, Δ., (2001). Το Πανεπιστήμιο στην Εποχή της Ύστερης Νεωτερικότητας, Συγκριτική Μελέτη της Ιδεολογικής και Θεσμικής Μεταλλαγής του, Αθήνα
- Μπενβενίστε, Ρ., (1987). Τα μεσαιωνικά Πανεπιστήμια, Κοινωνικές όψεις και πολιτικός ρόλος. Στο: *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου με τίτλο: Πανεπιστήμιο: Ιδεολογία και Παιδεία. Ιστορική διάσταση και Προοπτικές. Αθήνα 21-25 Σεπτεμβρίου 1987*. τ. α΄. Εκδόσεις: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς (19) Αθήνα 1989.
- Ράσης, Σ., (2004). Τα πανεπιστήμια χθες και σήμερα. Συμβολή στην ιστορία της εκπαίδευσης: Η αγγλοσαξονική εμπειρία, Αθήνα, εκδ. Παπαζήσης
- Ρήγος, Α., (2000). “Πανεπιστήμιο. Ιδεολογικός ρόλος και λόγος. Από τον Μεσαίωνα στη Νεωτερικότητα”. Αθήνα, εκδ. Παπαζήσης
- Σαρικάκης, Χ., (1996-1997). «Το αρχαιότερο στον κόσμο Πανεπιστήμιο». Στην Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών τ. ΛΑ΄, σ. 35-50

Βιογραφικά στοιχεία συγγραφέα

Ο **Εμμανουήλ Φυριπής** είναι Ομότιμος Καθηγητής του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Διεθνής Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση
Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής
Πάτρα, Νοέμβριος 2020 / Τεύχος 61, ISSN: 2407-9669
Εκδότης: Παντελής Γεωργογιάννης
<http://periodiko.inpatra.gr>